

RODINA, ŠTĚSTÍ A OBECNÉ DOBRO V DOBĚ DEMOGRAFICKÉ KRIZE

SOCIÁLNĚ-ETICKÁ REFLEXE STRATEGIÍ RODINNÉ POLITIKY

Koncepční dokument Pracovní skupiny pro sociální otázky
při České biskupské konferenci (SO ČBK)

leden 2026

MANAŽERSKÉ SHRNUÍ

Cíl dokumentu

Text analyzuje současnou demografickou krizi z pohledu sociální nauky církve a poskytuje doporučení pro rodinnou politiku, která respektuje autonomii rodin a jejich roli v naplňování obecného dobra.

Klíčové závěry

1. Demografická situace a výzvy

- Pokles porodnosti a stárnutí populace ohrožují hospodářství a sociální systémy, zejména systém důchodový.
- Česká republika v letech 2022–2024 zaznamenala prudký pokles úhrnné plodnosti z 1,83 na 1,37 dítěte na ženu, což ukazuje zranitelnost současného systému.
- Rodiny s více dětmi patří z hlediska chudoby k nejohroženějším skupinám a vyžadují specifickou podporu.

2. Role rodiny

- Rodina je „základní buňkou společnosti“ a klíčovým místem socializace, vzdělávání a rozvoje ctností.
- Manželství a rodina mají cíle plození a výchovy potomstva a vzájemné lásky, což je obsahem šťastného života; jejich funkce nelze redukovat na nástroj pro dosažení externích cílů (např. úhrnné plodnosti či ekonomické produktivity).

3. Cíle rodinné politiky

- Primárním cílem není mechanické zvyšování porodnosti, nýbrž vytváření prostře-

dí, v němž rodiny mohou šťastně žít a svobodně uskutečnit své plány ohledně dětí.

- Politika by měla usilovat o horizontální spravedlnost: kompenzovat náklady rodin ve srovnání s domácnostmi bez dětí a podporovat stabilitu, samostatnost a odolnost rodin.

4. Nástroje podpory

- Ekonomické: daňové slevy, přídavky na děti, podpora dostupného bydlení, flexibilní pracovní podmínky, kvalitní vzdělávání a zdravotní péče.
- Kulturní: společenské ocenění rodiny a rodičovství, podpora vícečetných rodin, hodnotové vzdělávání a mediální prezentace rodinných rolí.
- Komunální: infrastruktura a veřejný prostor přizpůsobený potřebám rodin, komunitní služby, dostupnost předškolního vzdělávání a dostatečná kapacita škol, sociální a volnočasové služby.

5. Zásady sociální nauky církve

- Solidarita: podporovat nejzranitelnější rodiny, zejména rodiny s více dětmi.
- Obecné dobro: prorodinné politiky přispívají ke stabilitě a prosperitě společnosti jako celku.
- Subsidiarita: stát má podporovat, nikoli nahrazovat odpovědnost rodin.

6. Doporučení pro strategii podpory rodin

- Zaměřit podporu na rodiny s třetím a dalším dítětem jako efektivní investici do budoucnosti společnosti.

- Posilovat ekonomickou stabilitu rodin a odstraňovat skryté penalizace vícečetných rodin.
- Zajistit podporu rodin ve všech fázích životního cyklu, nejen při péči o malé děti.
- Integrovat kulturní, ekonomické a institucionální nástroje do dlouhodobé rodinné politiky.

ZÁVĚR

Účinná rodinná politika v době demografické krize musí respektovat vztahovou a hodnotovou podstatu člověka, podporovat kvalitu partnerských a rodičovských vztahů a stabilitu rodin, tak aby rodiče mohli mít dostatek času na výchovu dětí a péči o blízké. Musí respektovat nenahraditelnou ekonomickou funkci rodin v tvorbě lidského kapitálu společnosti, ocenit jejich náklady na výchovu dětí, které jsou investicí pro budoucí generace, a celkově posilovat jejich schopnost realizovat štěstí i přispívat k obecnému dobru. Cílem tak primárně není mechanické zvyšování porodnosti a úhrnné plodnosti; prioritou je dlouhodobé a komplexní ocenění a podpora rodin jako základního pilíře společnosti.

DOPORUČENÍ

PRINCIPY

- 1. Horizontální spravedlnost:** Rodinná politika má zajistit, aby rodiny nebyly ekonomicky znevýhodněny ve srovnání s domácnostmi se stejným příjmem, ale bez dětí.
- 2. Podpora autonomie a stability:** Podpora má posílit schopnost rodin rozhodovat se svobodně, stabilně a odpovědně, nikoli nahrazovat jejich funkce státem.
- 3. Komplexní přístup:** Rodinná politika musí kombinovat ekonomické, právní, sociální a kulturní nástroje, reflektovat vztahový charakter rodiny a podporovat všechny fáze životního cyklu rodiny.
- 4. Podpora vícečetných rodin:** Rodiny s třemi a více dětmi jsou z hlediska rizika vzniku chudoby nejzranitelnější a zároveň nejvíce investují do budoucích členů společnosti.

OPATŘENÍ

1. Ekonomická podpora

- **Daňové úlevy a kompenzace:** Aktualizace slev na dani s ohledem na inflaci a další makroekonomický vývoj v zemi, odstranění skrytých penalizací vícečetných rodin.
- **Rodičovská a mateřská politika:** Flexibilní a koordinovaná rodičovská dovolená, zvýhodnění studujících matek a možnost zkrácených úvazků s odpovídající kompenzací.
- **Bydlení:** Podpora dostupného bydlení orientovaná na rodiny s více dětmi, investice do obecního bytového fondu, cílené přídatky a progresivní úlevy (daňové aj.).

- **Sociální dávky:** Cílená nepřímá podpora namísto plošných dávek – posílení samostatnosti a stability rodin.

2. Politická a kulturní dimenze

- **Společný zájem, investice do budoucnosti společnosti:** Vytvoření koalice pro rodinu na úrovni parlamentních stran.
- **Posílení společenského ocenění rodičovství a záslužnosti vícečetných rodin:** Mediální kampaně, vzdělávací programy a veřejné uznání rodičů, kteří vychovávají více dětí.
- **Vzdělávání a prevence:** Začlenění rodinných hodnot do školních osnov s cílem podporovat stabilitu, solidaritu a odpovědnost.
- **Legislativní nástroje:** Otevření odborné i politické debaty o zohlednění rodin při výkonu volebního práva, o revizi soudní praxe a o úpravě rozvodové legislativy.
- **Monitoring a evaluace:** Pravidelné sledování demografických, sociálních a ekonomických ukazatelů a jejich využití pro flexibilní úpravu rodinné politiky.

3. Komunální politika

- **Veřejný prostor a služby:** Podpora infrastruktury pro rodiny (dětská hřiště, bezbariérovost, komunitní centra), volnočasové a vzdělávací aktivity.
- **Místní bydlení a sociální služby:** Efektivní využití obecních rozpočtů, koordinace s nestátními organizacemi a cílená pomoc vícečetným rodinám.
- **Koordinace s celostátní politikou:** Obce vykonávají státní rodinnou politiku, ale mají prostor optimalizovat služby podle lokálních potřeb.

RODINA, ŠTĚSTÍ A OBECNÉ DOBRO V DOBĚ DEMOGRAFICKÉ KRIZE

Sociálně-etická reflexe strategií
rodinné politiky

1. ÚVOD

Mnohé vyspělé státy se dnes potýkají s výrazným poklesem porodnosti a přirozeným úbytkem obyvatelstva, což má závažné dopady na hospodářství i sociální systémy, zejména na systém důchodového zabezpečení. Objevují se obavy, zda naše společnosti nestojí před kolapsem; přinejmenším v případě některých států (kritická situace je například v Jižní Koreji či Japonsku, v Evropě je výrazně postiženo Polsko a některé státy jižní Evropy) se již dnes poukazuje na nezvratnost vzniklých demografických škod. Na tyto obavy reagují kritické hlasy, podle nichž je dosavadní nečinnost států v oblasti prorodinné a pronatalitní politiky pro současné společnosti sebe-destruktivní.

Proti tomu zaznívají postoje, které problém bagatelizují a spoléhají na to, že demografickou krizi vyřeší vhodný sociální inženýring (zejména řízená migrace) a technologický pokrok. Připomínají také, že se nenaplnila žádná z dřívějších katastrofických demografických prognóz – od Malthusových obav z přelidnění na přelomu 18. a 19. století až po opačné obavy politiků v období poválečné obnovy. Lidstvo se tedy ani dramaticky nepřelidňuje, ani nezaniká. Je však otázka, zda jsou tato srovnání s minulostí pro současnost dostatečně přiléhavá, když se mezitím proměnilo tolik zásadních předpokladů, jako je životní styl, lékařská péče či rozdělení bohatství.

Vedle toho se otevírá otázka, nakolik je v moci států ovlivňovat chování lidí v oblasti tak bytostně soukromé, jakou je rodina a plození dětí. Mnozí to popírají a další varují před rizikem paternalismu a ohrožením svobody.

Diskuse probíhá a má dopady do praktické politiky. Ve střední Evropě je nejaktivnější Maďarsko, avšak jeho výsledky jsou mnohými zpochybňovány. V českém prostředí se snaha o systematickou podporu rodin s více dětmi setkala v nedávné minulosti s kritikou daňových úlev vícečetným rodinám jakožto údajným „trestáním bezdětných“.

Předkládaný dokument si klade za cíl nahlédnout uvedená dilemata ze specifického hlediska sociální nauky církve. Ta spojuje demografickou perspektivu s teologickým zájmem o obecné dobro, zejména o dobro rodin, a rovněž s opcí pro chudé – neboť rodiny s více dětmi, jakkoli v sekulárních debatách často přehlížené, představují z hlediska rizika chudoby výrazně zranitelnou skupinu. Ve vztahu k výše uvedeným polemikám může hledisko sociální nauky církve přispět ke hledání vyváženého stanoviska, nepodléhajícího ani alarmismu demografické krize a neokonzervativní pronatalitní politice, ani utopismu multikulturalismu a progresivní technokracie. Následující text je nesen intuicí, že úkolem sociální nauky církve není fungovat jako „spouštěč“ natality, nýbrž legitimovat a doporučovat obecně platný model šťastného života v rodinách jako důležitou součást sledování obecného dobra.

2. MANŽELSTVÍ A RODINA

V rodině se realizuje komplementarita muže a ženy, jež je ústředním poznatkem biblické antropologie. Muž a žena jsou podle starozákonní zprávy o stvoření rovnocennými tvářemi lidství a obrazem Boha. Plodnost a dynamika vzájemnosti jsou přitom pro

rodinu stejně klíčové jako pro Boží Trojici – Otec se stává sám sebou teprve zplozením Syna, Duch svatý je jejich vztahem, zosobněnou láskou určenou k růstu; jinak rodina odumírá.

V tradici církevního učení je povaha rodiny svázána s přirozenou povahou manželského svazku a jeho objektivními cíli. Ty jsou předmětem všeobecného mravního zákona, o němž papež Jan Pavel II. řekl, že je vepsaný do srdce člověka a že je onou gramatikou, na jejím základě se svět může pustit do ... diskuse o své budoucnosti.¹ Tento všeobecný rozumový mravní zákon tedy poskytuje základ pro vzájemné porozumění mezi věřícími a nevěřícími, a tedy i pro diskuse o povaze a významu manželství a rodiny ve společnosti.

Manželství není zřízením pouze náboženským, nýbrž obecně lidským. Je to svobodná smlouva, která byla poté Kristem povýšena na svátost. Proto je také církevní nauka ve věci manželství, jeho významu, cílů a projevů naukou normativní.

Cílem manželství je jednak plození a výchova potomstva, jednak vzájemná láska a pomoc. První z těchto cílů, který nás v daném kontextu zajímá primárně, se může uskutečnit pouze ve společenství dvou lidí různého pohlaví, kteří by se zároveň měli společně podílet na výchově dětí. Vzhledem k tomu, že dítě nemá od počátku dokonalost dospělého tělesně ani rozumově, rozvíjí se za pomoci rodičů. Výchova je přirozeně spojena s monogamií: rodiče jsou k ní nejlépe uzpůsobeni díky přirozené náklonnosti právě ke svému dítěti.² A proto také rodičům

při výchově náleží autorita – legitimní moc – nad dětmi. To je zásadní rozdíl od společností socialistických, kde autoritu výchovy přebírá stát, či anarchistických, v nichž je státní autorita zcela odmítnuta, děti se rodí z volného svazku a výchovy se účastní všichni.

Podle učení posledních papežů je rodina „základní buňkou společnosti“ (FC 42), je „prvním místem, kde se člověk učí chápat sebe sama a svět jako dar“ (CV 44). Zde je lidský život opečováván, zde člověk poznává význam lásky, věrnosti, pravdy a respektu, a zde se tudíž také rozvíjejí sociální ctnosti (CV 53). Proto „úpadek rodiny... oslabuje společenskou strukturu“ (LS 157).³ Zvláštní pozornost je přitom věnována rodinám s mnoha dětmi, jež „jsou svědectvím víry, odvahy a optimismu, když jsou otevřené životu...“ (FC 10).

To, že od 20. století dochází v našem kulturním okruhu k výrazným proměnám, které mají vliv i na převažující podobu manželství a rodiny, nemůže vést k rezignaci na uvedené objektivní skutečnosti. Právě takto rozumíme pokynu Jana Pavla II. z encykliky Evangelium vitae (1995), podle níž „je naléhavě třeba znovu objevit pravou tvář rodiny... a podporovat rodiny, zvláště ty s mnoha dětmi.“ (EV 94) Mluvíme-li tedy o rodině v kontextu nauky církve, bereme sice v úvahu kulturní proměny, ale fundamentální objektivní skutečnosti zůstávají určující. Mluvíme-li pak o rodinné politice a podpoře rodin, máme na mysli primárně přirozenou podobu rodiny, zatímco jiné formy soužití lze vztahovat k tomuto pojmu jen analogicky, tj. podle nápodoby.

1) Jan Pavel II., Promluva na Valném shromáždění OSN, New York, 5. října 1995.

2) Tomáš Akvinský k tomu uvádí: Dítě však nemůže být vychováno a poučováno, nemá-li určité rodiče; k čemuž by nedošlo, kdyby nebylo žádných závazků muže k určité ženě, což zakládá manželství. Scriptum super Sententiis, liber IV distinctio XXVI. q. 1, a. 1, co.

3) Srv. Benedikt XVI. Caritas in veritate, 51: „Bez zdravých rodin nemůže existovat zdravá sociální ekologie.“

3. ROLE RODINNÉ POLITIKY

Při úvahách o roli rodinné politiky musí být v první řadě vyjasněno, co lze od ní realisticky očekávat. Současná veřejná debata o rodině a rodinné politice je do značné míry určována externími cíli, které samy o sobě nejsou nedůležité, ale často odvádějí pozornost od toho nejpodstatnějšího. Patří mezi ně zejména zaměstnanost a potřeby pracovního trhu či otázka udržitelnosti důchodového systému, která bývá úzce spojována s potřebou zvýšení úhrnné plodnosti. Předpoklad, že zvýšení úhrnné plodnosti je hlavním cílem rodinné politiky, je ovšem problematický, a to z následujících důvodů:⁴

a) je málo funkční, protože často neumožňuje, či přímo zabraňuje dosažení deklarovaných společenských cílů. Tak v zemích, které trpí vysokou nezaměstnaností především mladých (typicky země jižní Evropy), může zvyšování počtu narozených dětí bez dalších opatření přivodit naopak zhoršení ekonomických a sociálních výhledů;

b) je morálně problematický, protože jde fakticky o instrumentalizaci dětí pro uspokojení potřeb jednak dospělých členů rodiny (s cílem vlastní seberealizace), jednak společnosti jako celku;

c) nemusí být relevantním ukazatelem úspěšnosti rodinné politiky, přinejmenším z hlediska přirozeného pojetí rodiny. Například ve Švédsku je sice vysoký podíl třetích dětí, které však velmi často pocházejí z druhých manželství, a vzniká tak otázka, zda je společensky žádoucí tento model podporovat.

Nemá-li být cílem rodinné politiky v první řadě zvyšování úhrnné plodnosti, pak se také nelze zaměřit pouze na jedno opatření. Rodina není jen nástrojem pro dosažení externích ukazatelů; je příliš komplexní, plní různé funkce a je zaměřena na několik různých cílů. Máme-li tyto cíle uchopit jednotně, můžeme hovořit o dobrém životě, tradičně nazývaném štěstím. Jak tedy chápat šťastný život v rodinách?

Štěstí je komplexní stav, který má povahu celku, jehož částmi jsou ty činnosti a statky, jež lze chápat jako podmínky jeho uskutečnění. Jde zejména o hmotné podmínky šťastného života, ale rovněž o dobré činy, jimiž je konstituován, zejména činy vzájemné pomoci a solidarity, mezi něž patří v případě rodiny rovněž výchova. Jakožto komplexní stav není šťastný život nikdy přímo intendován (zamýšlen), předmětem přímé intence jsou vždy pouze právě dílčí jednání, jež jej konstituují. Pro jeho přiblížení se někdy používá obraz svatební hostiny: dobro svatební hostiny (svatební veselí) není přímo intendováno, není vědomě navoditelné, veselí buď je, nebo není, vyvstává právě jediné jako výsledek dílčích intencí a – nikoli v neposlední řadě – štědrých hmotných podmínek. Není jistě náhodou, že první Ježíšův veřejný zázrak se týkal právě takovýchto hmotných podmínek svatebního veselí.

Mezi sekundární pozitivní dopady šťastného života v rodinách patří reprodukce, v první řadě samozřejmě ta biologická, ale nejen ona. Cílem je také reprodukce sociální a kulturní – rodina je školou solidarity, ale i subsidiarity, tj. místem, kde se konstituují základní občanské ctnosti.

4. ÚKOLY RODINNÉ POLITIKY PODLE SOCIÁLNÍ NAUKY CÍRKVE

Z výše uvedeného církevního učení, že rodina je „základní buňkou společnosti“, vyplývá jasný požadavek adresovaný státu, jenž má povinnost rodinu uznávat, chránit a podporovat jako přirozenou a nezastupitelnou instituci pro zdravý život společnosti. Mnohé církevní dokumenty vyvozují konkrétní dopady tohoto požadavku.

Podle koncilní konstituce *Gaudium et spes* by vlády měly zajistit podmínky, za nichž mohou rodiny žít důstojně a plnit své poslání (GS 52; srov. CV 44), zejména v oblastech bydlení, vzdělání a zaměstnanosti. Encyklika *Familiaris consortio* papeže Jana Pavla II. požaduje, aby veřejné politiky byly vstřícné zejména k rodinám s více dětmi, které často nesou nepoměrně větší zátěž při výchově budoucích občanů. A Benedikt XVI. v *Caritas in veritate* dodává: „Rodiny jsou často pod tlakem ekonomických struktur, které neberou ohled na jejich potřeby a hodnoty.“ (CV 25)

Kompendium sociální nauky církve uvádí, že „rodina má právo na pomoc společnosti při plození a výchově dětí“, z čehož vyplývá požadavek na podpůrná opatření, jako je rodičovská dovolená, poskytnutí bydlení a finančních příspěvků pro rodiny. Současně se v papežských dokumentech objevuje i demografické hledisko: „Evropa ztrácí důvěru v budoucnost, protože ztrácí důvěru v rodinu.“⁵ Encyklika *Laudato si* papeže Františka, ačkoli se zaměřuje především na ekologii, obsahuje i silné pasáže o rodině a společenských strukturách, které ji podporují nebo oslabují. Obsahuje

5) *Kompendium sociální nauky církve*, Kostelní Vydří 2008, § 244.

6) Benedikt XVI., Projev k Evropskému parlamentu, 2007.

i výzvu k politikám, které chrání rodinu jako klíčový prvek integrální ekologie a sociální spravedlnosti.

Při formulaci podmínek podpory podle sociální nauky církve je třeba dbát zejména na požadavky principů 1. solidarity, 2. obecného dobra a 3. subsidiarity.

Ad 1.–2. Patříme do jediné lidské rodiny; společnost má usilovat o společné dobro a chránit zvláště ty zranitelné. Velké rodiny, zejména pokud jsou ekonomicky ohrožené, si zaslouží podporu z titulu společenské solidarity. Zajištění toho, aby narození třetího či dalšího dítěte nezvyšovalo riziko chudoby, odpovídá požadavku společného dobra.

Ad 3. Vyšší úrovně autority (např. stát) mají podporovat, nikoli nahrazovat odpovědnosti nižších úrovní (např. rodiny). Stát má tedy rodinám – zvláště těm s více dětmi – poskytovat odpovídající prostředky a společenské podmínky (bydlení, vzdělávání, zdravotní péče, daňové úlevy atd.), aniž by zasahoval do jejich autonomie.

5. CÍLE STÁTNÍ RODINNÉ POLITIKY

Jak jsme naznačili již v úvodu, základní otázka zde zní: co stát může v této oblasti účinně uskutečnit? Při hledání odpovědi na tuto otázku je nejprve třeba rozlišit mezi sociální a rodinnou politikou. Sociální politika stojí na principu vertikální solidarity – tedy pomoci těm, kdo se ocitli v nouzi. Oproti tomu rodinná politika sleduje horizontální spravedlnost: zajišťuje, aby rodiny ve srovnatelných příjmových kategoriích nebyly znevýhodněny už jen kvůli tomu, že vychovávají děti. Z tohoto hlediska mají zásadní význam rodiny s více dětmi, které nesou vyšší náklady i odpovědnost, přičemž patří mezi nejzranitelnější

4) Uvedené tři body jsou inspirovány přednáškou prof. Dany Hamplové na panelové debatě naší skupiny s názvem Rodinná politika v době demografické krize.

skupiny ohrožené chudobou a také sociálním vyloučením.

Již jsme řekli, že rodinná politika nemůže být redukována na jedno izolované opatření. Účinná politika podpory rodin tak musí být komplexní, kombinovat ekonomické, právní, sociální a kulturní nástroje a vnímat rodinu jako organický a vztahový celek, bez něhož nelze udržet stabilní a spravedlivou společnost. Hlavním cílem má být vytvoření prostředí, v němž se přání lidí týkající se dětí mohou stát realitou – a kde je rodičovství nejen ekonomicky možné, ale také společensky ceněné. Strategie podpory rodiny by měla směřovat k příznivému společenskému klimatu a uznání hodnoty rodiny ve všech fázích jejího života. Širší rámec modelování zahrnuje nejen podíl výdajů na rodiny vzhledem k HDP nebo ukazatele udržitelnosti veřejných financí, ale především sám výsledek – vychované děti.

Aby mohla rodina plnit svou roli, musí být naplněna klíčová podmínka: stabilita. Podpora rodin proto vyžaduje pochopení faktorů, které skutečně přispívají k jejich stabilitě. Patří k nim ekonomická bezpečnost, dostupné bydlení a předvídatelné příjmy. Ukazuje se také, že sezdané páry jsou stabilnější než nesezdané – a to i tehdy, mají-li nesezdaní partneři děti. Významný vliv má tedy patrně rovněž rozvodová legislativa.

6. REÁLNÉ MODELY

Historické zkušenosti ukazují, že existuje určitá vykazatelná korelace mezi materiální podporou rodin a úhrnnou plodností. V České republice roku 1993 znamenala vysoká inflace a oddělení daní od sociálního pojištění – které nebylo stanoveno progresivně – v kombinaci s plošnými přídávky pro všechny zásadní pro-

pad porodnosti.⁷ K podobnému propadu došlo v letech 2009–2013, kdy do systému sociálního státu drasticky zasáhla úsporná opatření po finanční krizi. Celé dlouhé porevoluční období vedlo k výraznému demografickému zadlužení, tedy nárůstu mezigenerační nerovnováhy.

Podobné trendy pozorujeme i v zahraničí.⁸ Dokonce i státy, které byly dlouhodobě považovány za úspěšné v podpoře rodin, začaly po roce 2010 zaznamenávat pokles porodnosti – typicky země severní Evropy. Výjimkou v evropském kontextu byla po dlouhou dobu Francie, která v roce 2014 změnila svoji rodinnou politiku tak, že výsledkem bylo zvýšení odpracované doby rodičů – což přineslo ambivalentní efekty.

V reakci na tyto trendy se některé státy snaží nízkou porodnost řešit rozsáhlými finančními dávkami, ale ukazuje se, že samotná finanční podpora nebývá dostačující: krátkodobé efekty se někdy dostaví, ale dlouhodobě se negativní vývoj míry plodnosti tímto způsobem většinou příliš zvrátit nedaří. V Polsku se v roce 2017 zvýšil počet druhých dětí díky zavedení výrazné dávky na dítě; nárůst počtu třetích dětí však zůstal omezený. Dnes je demografická situace země, jak již bylo zmíněno, neblahá: Polsko má v posledních letech úhrnnou plodnost na úrovni 1,2 a přesouvá se do „pasti nízké plodnosti“. Tento termín označuje situaci, kdy se nízká porodnost mění v zavedený a těžko zvrátitelný trend: menší generace vstupující do dospělosti zakládají méně domácností, společenské normy se posouvají směrem k menším rodinám a celkový počet narozených dětí dlouhodobě klesá. Návrat k vyšší plodnosti pak vyžaduje stabilní a komplexní opatření,

7) Pro některé sociology jsou však 90. léta 20. století spíše návratem k dlouhodobému normálu, z něhož byl demografický a rodinný boom 19. stol. výjimkou.

8) Eurostat, Fertility rates by age, 2025.

protože běžné nástroje již nepřinášejí dostatečný efekt.

Maďarsko, které v současnosti nabízí jeden z nejkompexnějších systémů prorodinné politiky v Evropě, dosahuje dlouhodobě úhrnné plodnosti okolo 1,5. Nejde sice o úplný úspěch – tato hodnota je stále výrazně pod úrovní prosté reprodukce – ale jde o znatelný vzestup ve srovnání s 90. léty. Současně se zde podařilo podstatně zvýšit sňatečnost, což se obvykle pojí s vyšší stabilitou rodin i příznivějšími demografickými trendy. Ve srovnání s Českou republikou má navíc Maďarsko (a obdobně také Slovensko) zhruba dvojnásobný podíl vícečetných rodin se třemi a více dětmi.

Česká republika patřila dlouhou dobu k evropským zemím s nejpriznivějším vývojem: v letech 2014–2021 zaznamenala růst porodnosti, podpořený opatřeními jako daňové úlevy, školkovné či rozvoj dětských skupin. Od roku 2022 však přišel prudký pokles úhrnné plodnosti (podle dat ČSÚ došlo k propadu z 1,83 na 1,37 dítěte na ženu),⁹ největší v rámci střední Evropy, který ukázal na značnou zranitelnost současného systému. Odhady demografů pro rok 2025 poukazují na to, že v tomto roce dosáhne úhrnná plodnost s vysokou pravděpodobností pouhých 1,25 dítěte na ženu. V rámci zemí V4 má Česká republika nejnížší podíl třetích a dalších dětí na hospodařících domácnostech a zároveň i nejnížší podíl vícečetných rodin na úplných rodinách. To může souviset s tím, že zde neexistují specifické příspěvky pro větší rodiny, jako je tomu třeba v Maďarsku, ale každopádně jde o znak nestability. Progrese daňového zvýhodnění u nás tradičně končí (již od 70. let) se třetím dítětem. V ČR se také více než polovina dětí rodí mimo manželství, přičemž se zde vyskytuje nejnížší podíl

9) Český statistický úřad, Narození, 2025.

„manželských rodin“ v rámci střední Evropy; u rodin se třemi a více dětmi je naopak míra sňatečnosti velmi vysoká.

Vezmeme-li v úvahu všechny uvedené skutečnosti, tedy zejména silnou responzivitu vývoje plodnosti vůči ekonomické situaci a dané fázi ekonomického cyklu (v rámci V4 měla ČR před pandemií covid-19 nejvyšší míru plodnosti a od roku 2021 zase zakusila největší propad) a současně nízkou sňatečnost a malé množství vícečetných stabilních rodin, což zase svědčí o menším tlaku většinové populace k hlubším hodnotovým vazbám, pak lze vyslovit hypotézu, že česká populace bude relativně citlivější na působení konkrétních ekonomických opatření státu. Byl by to jeden z argumentů pro aktivní prorodinnou politiku. Druhým by mohlo být to, že ačkoli má Česká republika nejvyšší ekonomický výkon a příjem na obyvatele v rámci V4, vydává na podporu rodin a dětí nejméně ze všech.

7. PROMĚNA HODNOT

K úvaze o rodinné politice je však nezbytně nutné připojit rovněž znalost proměňujícího se kulturního kontextu. Současná společnost nabízí větší prostor pro svobodu, ale zároveň přináší rizika. Rodiny čelí extrémnímu individualismu, stresu a nepříznivému životnímu rytmu. Současně se setkávají s nižší podporou ze strany institucí. Problémem je také negativní společenský obraz vícečetných rodin. Ty jsou často vnímány jako nezodpovědné či vypočítavé (založené jen jako zdroj finanční podpory), což ukazuje hlubší nepochopení jejich skutečné situace i významu pro budoucnost společnosti. Ekonomické a vzdělávací struktury často oddělují ženství od mateřství a zaměřují se na individuální

profesní úspěch, zatímco hlavní životní úkol – péče o rodinu – zůstává stranou. Metodický individualismus vládnoucí v ekonomii (Mises, Friedman) nedokáže adekvátně uchopit rodinu jako organický celek a ukázat její přínos pro společnost. Individualizace, jak ji popsal Anthony Giddens, vytváří „čisté vztahy“ založené výhradně na dobrovolnosti a subjektivním prožitku – a současně podporuje představu svobody definované odmítnutím závazků.¹⁰

Jde o zásadní kulturně-hodnotovou proměnu, kdy představa stabilní rodiny přestává být sdíleným cílem; tím jediným, co zůstalo v hodnotové oblasti nedotčeno, je orientace na osobní štěstí. K jádru problému patří psychologizace moderního života, tedy vzešup „psychoterapeutické kultury“.¹¹ Zatímco všechny předmoderní kultury obracely člověka směrem navenek – k rodině, komunitě, tradici a sociálním rolím – moderní kultura jej obrací dovnitř. Člověk má být sám sobě nejvyšším cílem, jeho morálka je určována pocitem a štěstí je chápáno jako ryze vnitřní prožitek. Tento posun je však ve své podstatě neudržitelný, protože lidská identita nemůže vzniknout v izolaci; rodí se vždy ve vztazích, učním a soužitím s druhými. Psychoterapeutická kultura proto zákonitě vede k nestabilitě – vztahové, hodnotové i společenské.

To, že současné rodičovství nemá tak významnou normativní oporu jako v minulosti, na jednu stranu znamená silnou reaktivitu na změnu rámcových materiálních podmínek, jak jsme naznačili v předchozí kapitole. Na druhou stranu tento posun představuje nepochybně překážku úspěšné rodinné poli-

tiky, protože bez společensky sdílených hodnot žádná politická opatření nemohou dlouhodobě fungovat.

Odpověď na otázku, jak se s touto proměnou vyrovnat, není jednoduchá. Někteří sociologové soudí, že zásadní změnu hodnot a chování může přinést pouze hluboká krize. Česká zkušenost ukazuje, že růst porodnosti často přicházel právě v obdobích velkého otřesu – za hospodářské krize, v době protektorátu nebo během tzv. normalizace. Tato historická zkušenost však spíše varuje, než aby inspirovala. Skutečnou obnovu rodiny bychom neměli očekávat jako důsledek katastrofy, ale měli bychom ji vědomě podporovat vytvářením stabilního prostředí, v němž se lidé mohou svobodně rozhodnout pro trvalé vztahy a děti.

Papež Lev XIV. na generální audienci dne 26. 11. 2025 řekl: „Náš nemocný svět potřebuje odvahu k životu.“¹² Je nepochybné, že má-li se zvrátit současný trend, bude nutně potřeba kontrafaktuálního jednání. Bude třeba odvážných křesťanů, kteří půjdou proti proudu dnešního způsobu života, budou ochotni mít více dětí i za cenu osobního nepohodlí. A právě zde spatřujeme úkol pro církev: hlásat evangelium znamená ukázat lidem, jak se aktivně zapojit do naší doby, překonat strach a měnit naši přítomnost, a tím také utvářet naši budoucnost. Papež na uvedené audienci řekl: „Plodit znamená důvěřovat Bohu života.“ Proto odvaha k mateřství a otcovství je rovněž angažovaností za obecné dobro, solidaritu, péči o stvoření. U Ježíše najdeme řadu výzev k odvaze: „Jděte do celého světa“ (Mk 16,15), „Nic si s sebou neberte“ (Lk 9,3), „Já jsem s vámi po všechny dny“

12) <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2025-11/lev-xiv-katecheze-nas-nemocny-svet-potrebuje-odvahu-k-zivotu.html>. Navštíveno 27. 11. 2025.

(Mt 28,20). Tato výzva k odvaze však není jen pro křesťany, nýbrž platí všem lidem.

8. STRATEGIE PODPORY RODIN

Východiskem dobré rodinné politiky je volba a ustavení správné perspektivy. V první řadě jde o to vnímat vícečetnou rodinu jako investici – nejen jako základ budoucího duchodového systému, ale i investici do společnosti jako celku. Proto i podpora vícečetných rodin by měla být považována za dlouhodobě produktivní investici do budoucnosti, nikoli za okamžitý sociální výdaj. Je to také otázka spravedlnosti: vychovat dítě stojí v současnosti až 4 miliony korun, přičemž ekonomická zátěž rodiny vždy s každým dalším dítětem roste, zatímco průměrný měsíční čistý příjem na osobu s rostoucím počtem dětí klesá.

Lidé mají dnes obecně méně dětí, než by si přáli, a zakládají rodiny později. Normativní očekávání spojené s rodičovstvím sice není tak absolutní jako dříve, stále však zůstává výrazné. Příčiny nesouladu mezi přáními a realitou nejsou dány primárně kariérní orientací, ale spíše ekonomickou nejistotou a tlaky, které mají konkrétní dopady na rozhodování rodin.

Co se týče zacílení státní rodinné politiky, zdá se, že nejefektivnější z hlediska deklarovaných cílů je cílit podporu na rodiny s třetím a dalším dítětem. Hlavním nástrojem ekonomické podpory je sleva na dani, která však reálně klesla od roku 1991 o 30 % vlivem inflace. Klíčové je umožnit rodinám, aby si mohly ponechat podstatnou část peněz, které samy vydělaly – a tím zvýšit jejich odolnost i stabilitu. Daňové slevy odstupňované podle počtu vychovávaných dětí a vztahující se rovněž na odvody veřejného pojištění se v případě vhodné kalibrace mohou stát významným nástro-

jem k odstranění skrytých penalizací rodin s dětmi, jakou je zejména transfer od rodičů skrze jejich děti k bezdětným prostřednictvím systému sociálního „pojištění“.¹³

Mezi další doporučené kroky patří především nepřímé formy podpory, které zvyšují samostatnost rodin: posílení politiky bydlení, podpora zaměstnanosti a lepší možnosti sladování práce a rodinného života. Důležité je také zapojit nestátní subjekty včetně komunit (k tomu viz další část) a společně usilovat o podporu rodiny ve všech fázích jejího životního cyklu – nejen v období, kdy jsou děti malé, jak je to v ČR typické.

Klíčová je sociálně-psychologická a kulturní stránka věci, zejména to, jak se rodiny ekonomicky cítí. Rozhodování o dětech není dáno jen skutečnou výší příjmů, ale také subjektivním pocitem jistoty – tedy zda mají rodiny dojem, že disponují dostatečnými prostředky na kvalitní výchovu dětí a že jim rodičovství nezpůsobí výrazný pokles životního standardu. Tento pocit je pevně spjat s očekáváním budoucího ekonomického vývoje. Současně hraje – jak jsme viděli – zásadní roli i širší hodnotové klima společnosti – tedy to, jak jsou rodiny, zejména vícečetné, vnímány a veřejně oceňovány.

9. KOMUNÁLNÍ POLITIKA

Je třeba rovněž věnovat pozornost rodinné politice na úrovni komunální správy. Ta zahrnuje široké spektrum oblastí – od bydlení a vzdělávání až po tvorbu veřejného prosto-

13) M. Spieker. Sociální stát a jeho krize. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996, str. 59. K pochybnosti o konceptu sociálního „pojištění“ v současné demografické situaci srv. J. Bochert, „Generační soudržnost a sociální stát“, příspěvek na XV. mezinárodní konferenci o rodinné politice pořádané v Praze dne 2. května 2016.

10) A. Giddens. Proměna intimity – sexualita, láska a erotika v moderních společnostech. Praha: Portál, 2012.

11) Ph. Rief. The Triumph of the Therapeutic. New York: Harper & Row, 1966.

ru. Specifikem komunální úrovně je nízká kontinuita vedení oproti celostátní politice, což omezuje dlouhodobé plánování. Je navíc třeba připomenout, že rodinná politika je výkonem státní správy; obce v ní nemají vlastní rozhodovací pravomoc, ale státní agendu pouze spravují.

Finanční podpora rodin z komunálních rozpočtů se opírá především o dotační tituly, doplněné o podporu neziskových organizací, které však jsou svým objemem oproti rozpočtu MŠMT či MPSV zanedbatelné. Tato podpora zahrnuje komunitní aktivity, sociálně aktivizační služby, nízkoprahová centra, terénní práci včetně nepřímé formy pomoci, například slevu na nájmu. Významnější roli má tak nepřímá podpora formou vytváření veřejného prostoru (hřiště, infrastruktura, jako jsou lavičky, chodníky či bezbariérovost), který podporuje kvalitu života rodin, podpora dostupné zdravotní péče, volnočasových kroužků včetně sportovních, krizové, sociální a další formy poradenství.

Velkým tématem na komunální úrovni je podpora bydlení. Zde panuje všeobecně známý problém, že naprostá většina obecních bytů byla v minulosti privatizována za velmi nízké ceny, což pro municipality znamená výpadek příjmů, omezené možnosti investovat a také nedostatek bytového fondu k pronájmu. S rodinnou politikou souvisí i téma sociálního bydlení. Roku 2025 přijatý zákon o podpoře bydlení má za cíl prostřednictvím kontaktních center pro bydlení a dalších nástrojů pomáhat osobám v bytové nouzi, mezi nimiž je mnoho rodin s dětmi, a také lidem ohroženým ztrátou bydlení, v energetické chudobě nebo s nadměrnými náklady na bydlení.

Významnou oblastí je také školství. Investiční strategie obcí v této oblasti mají přímý

dopad na rozhodování rodin ohledně narození či počtu dětí. Obce mají zákonnou povinnost zajistit místa v mateřských školách pro tříleté děti.

Je třeba nacházet způsoby, jak by municipality dokázaly finanční prostředky vynakládat na sociální politiku včetně podpory rodin efektivněji a přesněji směřovat podporu, namísto zbytečného utrácení prostředků na akce typu lidových veselí či trhů.

Nutnost angažovanosti přitom platí i z druhé strany. Má-li dojít ke změně v oblasti rodinného života, je také nutné, aby se lidé více přimkli ke komunální oblasti a hledali cesty, jak se angažovat. To zahrnuje jak přímou participaci na komunálním dění a politice, tak vědomé setrvání v menších sídlech, kde je lepší možnost rozvíjet společenský život, organizovat skupiny pečující o rodinu, obec i krajinu.

10. PRAKTICKÉ ZÁVĚRY

Rodinná politika v době demografické krize stojí před zásadní výzvou: jak reagovat na rychle klesající porodnost a současně podporovat rodiny v jejich svobodném rozhodování o dětech. Východiskem může být antropologická skutečnost, že člověk je bytostí vztahovou – obrazem Boží Trojice – a že jeho naplnění se uskutečňuje v rodině a v mezigeneračních vazbách v podobě šťastného rodinného života jako komplexního neintendovatelného cíle. Z této perspektivy také vyplývá, že primárním cílem rodinné politiky nemá být mechanické zvyšování úhrnné plodnosti; ta je pouze výsledkem komplexu faktorů, které se objevují až na samém konci celého socioekonomického a kulturního procesu. Tato širší a diferencovaná perspektiva

umožňuje formulovat konkrétní návrhy, jak rodiny podporovat.

Základní orientace rodinné politiky by se neměla inspirovat sociální politikou zaměřenou na vertikální solidaritu prostřednictvím dávek. Namísto toho by měla usilovat o horizontální spravedlnost: o férovou kompenzaci rodinám v porovnání s domácnostmi se stejnými příjmy, které však nevynakládají prostředky na výchovu dětí. Pomoc rodinám by měla být spíše nepřímá – méně založená na dávkách a více orientovaná na podporu samostatnosti a „zmocnění“. Tímto způsobem je možné postupně zakořenit ve společnosti přesvědčení – s pozitivním sekundárním dopadem na hodnotové preference –, že mít více dětí je znakem úspěchu, síly a životního naplnění.

Uvedená kompenzace ekonomického postavení rodin s více dětmi vůči bezdětným nebo rodinám s menším počtem dětí musí brát v úvahu makroekonomický vývoj, inflaci i změny v průměrných příjmech. Podpora by měla pokrývat všechny fáze životního cyklu rodiny, nejen období péče o malé děti. Konzervativněji orientované návrhy zahrnují podporu soběstačnosti a autonomie rodin prostřednictvím ponechání větší části vydělaných prostředků (například formou daňových slev či úprav sociálního pojištění), zvýhodnění studujících matek, daňové úlevy pro zkrácené úvazky, zajištění přehledné a koordinované podpory či pravidelnou valorizaci dávek. Patří sem také vhodně nastavená rodičovská dovolená, flexibilní pracovní podmínky a zajištění kvalitního vzdělání a zdravotní péče pro všechny děti bez ohledu na pořadí narození. Další ekonomická opatření mohou zahrnovat dostupnou bytovou politiku orientovanou na potřeby rodin s vyšším počtem dětí, progresivně rostoucí daňové úlevy podle počtu dětí, univerzální či cílené

přídavky na dítě zvyšující se s každým dalším sourozencem; současně je žádoucí otevřít diskusi o zásadní reformě důchodového systému.

Podobně důležitá je i kulturní dimenze rodinné politiky. Je třeba posílit společenské ocenění rodiny, zvýšit její stabilitu a odolnost a znovu připomenout vztahovou podstatu člověka, která je oslabována současnou tendencí k individualizaci a psychotherapeutickému pojetí lidského života. Je třeba zlepšit obraz vícečetných rodin, jež bývají někdy nespravedlivě spojovány s nezodpovědným přístupem, či dokonce s účelovým přiváděním dalších dětí na svět za účelem získávání vyšších finančních dávek. Stejně důležité je i celkové posílení hodnotového významu rodiny ve vzdělávání a médiích. Radikálnější návrhy mohou zahrnovat například úpravu volebního systému ve prospěch rodin (např. koncept volebního práva za děti, jak jej navrhoval Paul Demeny) či zpřísnění rozvodové legislativy a soudní praxe.

Takto pojatá rodinná politika usiluje o to, aby rodiny byly ekonomicky i symbolicky posíleny a aby jejich životní volby byly činěny s vědomím, že děti nejsou překážkou osobního rozvoje, nýbrž jeho přirozeným a hodnotným naplněním.

POUŽITÁ LITERATURA

Beck, Ulrich. Individualisation: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences. London: Sage, 2002.

Benedikt XVI. Caritas in veritate (= CV), Roma: Libreria Editrice Vaticana, 2009.

Bochert, Jürgen. „Generační soudržnost a sociální stát“, příspěvek na XV. mezinárodní konferenci o rodinné politice pořádané v Praze dne 2. května 2016.

Český statistický úřad. Narození. Praha: ČSÚ, 2025. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/narozeni?ocet=10&start=0&podskupiny=133&razeni=-datumVydani>.

Demeny, Paul. „Pronatalist Policies in Low-Fertility Countries: Patterns, Performance and Prospects“. Population and Development Review, 12, 1986, s. 335–358.

Eurostat, Fertility Rates by Age. Evropská komise, 2025. Dostupné z: https://doi.org/10.2908/DEMO_FRATE. František. Laudato si (= LS), Roma, Libreria Editrice Vaticana: 2015.

Gaudium et spes (= GS). Pastорální konstituce (1965). In: Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Giddens, Anthony. Proměna intimacy – sexualita, láska a erotika v moderních společnostech. Přeložil Ivo Možný. Praha: Portál, 2012.

Gredt, Joseph. Elementa Philosophiae Aristotelico-Thomisticae II, Friburgi: Herder, 1937.

Hampl, Ota – Kotrba, Vojtěch. Mapování transferů mezi rodinou a společnostmi zprostředkovaných státem, 1. část. Jednogenerační ukazatele. Pracovní výstup týmu č. 3 pro Komplexní systémové analýzy, zásluhovost a transfery mezi rodinami a státem. Odborná komise pro důchodovou reformu, 2015.

Hampl, Ota – Kotrbová, Marie. Mapování transferů mezi rodinou a společnostmi zprostředkovaných státem, 2. a 3. část. Aktualizace a rozšíření analýz o dvougenerační a další ukazatele, náklady příležitosti. Pracovní výstup týmu č. 3 pro Komplexní systémové analýzy, zásluhovost

a transfery mezi rodinami a státem. Odborná komise pro důchodovou reformu, 2017.

Hamplová, Dana. Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele. Praha: Fortuna Libri, 2015.

Inglehart, Ronald. The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics. Princeton: Princeton University Press, 1977.

Jan Pavel II. Evangelium vitae (= EV), Roma: Libreria Editrice Vaticana, 1995.

Jan Pavel II. Familiaris consortio (= FC), Roma: Libreria Editrice Vaticana, 1981.

Jan Pavel II. Promluva na Valném shromáždění OSN, New York, 5. října 1995.

Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008.

Lev XIV. Katecheze 26. 11. 2025, [on-line] <https://www.vaticannews.va/cs/papez.html>, navštíveno 27. 11. 2025.

Matzke, Josef. Manželství v pravěku: Přirozené právo manželské podle svědectví etnologie, Olomouc (vlastním nákladem), 1934.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Strategie rodinné politiky 2024–2030, Praha 2023.

Rabušic, Ladislav. „Je česká společnost ‚postmaterialistická‘?“ Sociologický časopis 36, 2000, s. 3–22.

Rief, Philip. The Triumph of the Therapeutic, New York: Harper & Row, 1966.

Sinn, Hans-Werner. „Europe’s Demographic Deficit. A Plea for a Child Pension System“. De Economist, 153, 2005, s. 1–45.

Spieker, Manfred. Sociální stát a jeho krize. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996.

Straková, Ludmila. Komparativní analýza státní podpory vícečetných rodin zemí V4 v letech 2020–2023, Diplomová práce NF VŠE, 2024.

Tomáš Akvinský. Scriptum super Sententiis, Liber IV, Distinctio 26, Summa Theologiae: (STh I-II, q. 90–97).

Trueman, Carl R. The Rise and Triumph of the Modern Self: Cultural Amnesia, Expressive Individualism, and the Road to Sexual Revolution. Washington, DC: Crossway, 2020.

**Vypracovala Pracovní skupina pro sociální otázky
při České biskupské konferenci (SO ČBK)**

Na přípravě textových podkladů se podíleli:
Ota Hampl, Jan Jaroš, Jakub Jínek, Tomáš Machula,
Ludmila Straková, Jiří Šenkýř, Kateřina Šolcová, Tomáš Vyhnánek
Redakce textu: Jakub Jínek
Jazyková redakce: Jan Jaroš

Copyright © SO ČBK, 2026